

מרון הגאון רבי אברהם יצחק הכהן קוק זצ"ל

מנהג המדינה בשכירות פועלים

הרב אברהם יצחק הכהן קוק
הרב הראשי לארץ ישראל
האב"ד בעיה"ק ירושלים תובב"א

יום א' לחדש מנ"א תרפ"ו.

שלומים מרובבים, משוכן כרובים, ומימים העצובים, גילים מרובים, לכבוד רב רחימאי הגאון הגדול פאר ישראל ותפארת חכמיו, כקש"ת מו"ה ישראל חיים דייכעס¹ (שליט"א) [זצ"ל], הרב דק' ליעדז יצ"ו.

אחדשה"ט באה"ר.

תשורת קדשו, ירושלמי דבב"מ עם באורו היקר 'נתיבות ירושלים', יחד עם מכתב כ"ג מבשר שלו' ואהבת אומן הגיעני לנכון, ומשנה שמחה שמחתי בהודע לי כי אחרי ימים רבים של צער וחסרון הבריאות, האיר ד' את פניו ליראיו והוגי תורתו, והוטב מצבו, עד כדי לעסוק בהו"ל את ביאוריו על הירושלמי, אשר מאז זרח אור בימי עלומיו על מס' ב"ק, האיר מכבודו על פנות רבות של שוקדי תורה, אוהבי יושר ושכל טוב, ואני תפלה יחזק ד' כחו, חילו לאורייתא, וינוב בשיבה טובה דשן ורענן להאיר עיני חכמים בכמה מקצעות בתורה כאשר היתה באמנה אתו זה רבות בשנים, ואשרי ילדותו המהדרת את זקנותו בתוספות זיו ותפארת חכמה, שיש בה מטעם זקנים.

ולחבת הקדש, אעיר ע"ד הירושלמי בפרק הפועלין ה"א, דאר"ה זאת אומרת מנהג מבטל הלכה. דמקהיא בה אקהייתא, כמו שהביא כ"ג והעיר בד"ק.

ונ"ל לעמוד על שינוי הלשון, שבגירסת המשנה בבבלי איתא "אינו רשאי לכופן", ובירושלמי "אינו יכול לכופן". ובבבלי [ב"מ פג ע"א] מקשה הגמ' פשיטא, ומשני דטפא להו אאגרייהו. והקושיא קשיא מאד לפי פשטות הדברים דאליבא דהלכתא התנאי צריך להיות קיים מאחר שאמר מפורש להשכים ולהעריב, ומשו"ה פיר' בתוס' שם דמיירי בששכרן סתמא.

וזוהו באמת חידוש בפשט המשנה, שנראה שהירו' ע"פ גרסתו לא פירש כן, משום די"ל דמיירי שהפועלים לא ידעו מנהג המקום, וחשבו שמאחר שהוא אומר להם להשכים ולהעריב מסתמא מנהג מקומו כך הוא, ואח"כ כשנודע להם מנהג המקום שהוא שלא להשכים ולהעריב חוזרים בהם, וע"ז אר"ה ז"א מנהג מבטל הלכה – אע"פ שהתנה עמם מפורש להשכים ולהעריב והי' ראוי שתהי' ההלכה כפי התנאי, שכל תנאי שבמון קיים –

1. ראה הסכמת הרב זצ"ל לספרו "דרשות מהרי"ח" ב'הסכמות ראי"ה' סימן כ'. וראה עוד בספר 'מכותבי ראי"ה' בערכו.

מ"מ מצד המנהג יכולין הם לומר טעינו וחשבנו שאמרת כן ע"פ מנהג מקומך, ועכשיו שהמנהג אינו כן, המנהג מבטל את התנאי שלנו. אמנם הוא יוכל לומר שאינו מאמין להם שלא ידעו את המנהג, ע"כ רק אם הם רוצים בשביל כך לבטל השכירות אינו יכול לכופן, אפילו בגווי שאינם יכולים לחזור בהם, כדבר האבד וכיו"ב; אבל אם הם חפצים לעבוד, ולקבל כל השכר שלא להשכים ולהעריב, יכול הוא לומר להם אנכי עומד על התנאי שלי להשכים ולהעריב. ע"כ רק אינו יכול לכופן שישכימו ויעריבו, אבל אם אין חוזרים בהם ואומרים אנו חפצים לקבל השכר בשלמות רשאי לומר להם, אם תקיימו התנאי אני עומד בדברי, ואם לאו איני מחוייב, מפני שאני סבור שידעתם מנהג המקום ובשביל כך התניתי להשכים ולהעריב. נמצא שרק אינו יכול לכופן שיעבדו אצלו בתנאי של להשכים ולהעריב, שאפשר שהם מוותרים ואינם רוצים בעבודתו ובשכרו, אבל אם הם אומרים שאנחנו חפצים דוקא לעבוד, רשאי לכופן לקיים התנאי.

אבל ע"פ הבבלי שכתוב במשנה "אינו רשאי לכופן", הכונה ע"כ אפילו אם הם חפצים בעבודה, מוכרח הוא לתן שכרם גם בלא להשכים ולהעריב, וע"כ הטעם הוא שלא התנה עמם בשעת השכירות, דאם התנה עמם בשעת השכירות, והם חפצים בעבודה, האיך אינו רשאי לכופן, הלא יכול לומר להם אנכי התניתי, ואם אתם אומרים לא ידענו מנהג המקום עליכם להביא רא'י, ורשאי לכופן, אלא ודאי דמיירי שלא התנה בשעת שכירות ומשו"ה מקשה הגמ' פשיטא. אבל ר"ה ס"ל מנהג מבטל הלכה, ע"כ דמיירי כשהתנה בשעת השכירות, אלא שהם אומרים שטעו במנהג המקום וההלכה היא כפי התנאי, והמנהג מבטל את ההלכה, ואינו יכול לכופן אם הם אומרים אין אנו חפצים לשנות המנהג, והתנאי ה' בטעות שחשבנו שכ"ה המנהג. אמנם ודאי אם כבר עשו פעולתם בלא להשכים ולהעריב, והוא רוצה לנכות להם משכרם מפני שלא קיימו את התנאי, ע"ז אומר' שמוציאים ממנו, אע"פ שהוא ספק שמא באמת ידעו מהמנהג וקבלו עליהם, מ"מ גדול כח המנהג לבטל את ההלכה בזה. ויש להאריך בזה בשיטת הפוסקים, ואין הפנאי מסכים לזה.

מאד מאד הייתי חפץ למלא את חפץ הדר"ג (שליט"א) [זצ"ל] ולעבור ע"כ המס' בביאוריו הנחמדים, ולהשתעשע בד"ק החביבים עלי עד לאחת, אבל יאמין לי אדוני שהנני מוקף חבילין טרדות ועבודות, רוחניות ומעשיות, באין הרף, ואני תפלתי בחתימה מעין הפתיחה, אורך ימים ושנות חיים יוסיף מחיה חיים להדר"ג ולא ימיש מעשות פרי תנובה עד זקנה ושיבה, ונזכה לחדות פניו במכון הר הקודש, במקום אור התורה דתלמודא ירושלמאה, אשר מן שמיא זכו לכ"ג לשובב את נתיבותיו, ולהוסיף לנו אורות ישרים, על כל הדברים אשר כבר האירו מאת השרים הראשונים גדולי הדורות, אשר יחידיהם נחלצו לעבודת הקודש על שדי התלמוד הקדוש הזה.

והי' זה שלו' וברכה מקודש כנה"ר ונפש ידי"ע דוש"ת באה"ר

מצפה אשרו וגדולתו כה"י

הק' אברהם יצחק ה"ק